

УДК 378.018.8:[378.22:33-051]

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ БАКАЛАВРІВ ЕКОНОМІКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Підлісний Євген, кандидат педагогічних наук, доцент, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-3127-2116

E-mail: gek8226@gmail.com

У статті на основі компетентнісного підходу розкрито метаосвітні конструкти «компетентність», «професійна компетентність». Установлено, що формування професійно значущих компетентностей майбутніх бакалаврів економіки орієнтовано на гуманістичний стиль взаємодії студентів, викладачів і роботодавців; творчий – пов’язаний з метою, змістом, активністю викладачів і студентів; розвивальний – максимальний розвиток рефлексивних і творчих здібностей студентів, орієнтації на успіх кожного. Виявлено фактори, що визначають професійно значущих якостей майбутніх бакалаврів економіки. Доведено необхідність сформованості професійно значущі якості у майбутніх бакалаврів економіки.

Ключові слова: формування, компетентність, професійна компетентність, майбутні бакалаври економіки, професійно значущі якості, компетентісний підхід, заклади вищої освіти.

PROFESSIONAL COMPETENCE FORMATION OF FUTURE BACHELORS OF ECONOMY IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Pidlisnyi Yevhen, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-3127-2116

E-mail: gek8226@gmail.com

Based on the competence approach, such meta-educational construct as professional competence is revealed in the article. It is stated that the formation of professionally significant competencies of future bachelors of Economics is focused on the humanistic style of interaction between students, lecturers and employers. It aims at developing self- and mutual evaluation of the most significant results for future professional activity: creative – is associated with the purpose, content, activity of lecturers and students; developing – focusing on the maximum development of students' reflexive and creative abilities. The factors that determine the professionally significant qualities of future bachelors of Economics are determined. The necessity of forming professionally significant qualities in future bachelors of Economics (ability to navigate information flows; learn, filling in the missing knowledge; have competitiveness and mobility, to solve non-standard professional tasks and strive for self-actualization in the chosen professional field) is proved. It also aims at developing students' personal functions (motivation, orientation to the future profession, self-realization).

The following prospects for further research have been identified: revealing of relationships between the level of professionally significant competences formation of future bachelors of Economics and their career growth; conceptual and methodological foundations of continuous education of bachelors of

Economy in the context of competence approach; productive interaction between university and employers in improving the efficiency of professional training of future bachelors to work.

Keywords: *formation, competence, professional competence, future bachelors of Economics, professionally significant qualities, competence-based approach, higher education institutions.*

Сучасні соціально-економічні умови вимагають підготовки фахівців, конкурентоспроможних на ринку праці, що передбачає зміну цільових установок вищої освіти в цілому. З огляду на те, що зараз відбувається зміна парадигми економічного знання, що проявляється в економічній культурі суспільства та економічній компетентності сучасної людини, особливо актуальним стає модернізація професійної підготовки бакалаврів економіки. У той же час низька конкурентоспроможність бакалаврів економіки через відсутність у більшості з них необхідних для виробництва компетентностей, недосконалість кадрової політики сучасних підприємств і організацій негативно впливає на працевлаштування випускників закладів вищої освіти і підвищує рівень безробіття серед молоді.

Роботодавцям потрібні співробітники, готові до самостійного включення у виробничі процеси, здатні практично вирішувати поставлені перед ними життєві і професійні завдання. Це залежить не тільки від отриманих під час навчання знань, умінь, навичок, а й від компетентностей, сформованих у випускників закладів вищої освіти.

Формування в студентів компетентностей, затребуваних ринком праці, є актуальним завданням сучасних закладів вищої освіти, що підтверджується новим поколінням державних освітніх стандартів, заснованих на ідеології формування змісту освіти «від результату», де системоутворюючим компонентом стають компетентності. Теорія формування компетентностей у системі вищої освіти обґрунтована в роботах Н. Бібік [1], О. Білої [2], О. Внукової [3], О. Заблоцької [7], Б. Мокіна [9], В. Петрука [11], М. Рудь [13], В. Федіної [16] та ін.; економічної компетентності, економічного мислення, економічної культури відображена в роботах В. Волик [4], С. Горобець [5], Л. Дибкової [6], Я. Казарницькової [8], Ю. Павлова [10], В. Полуди [12], Н. Самарук [14], Н. Трішкіної [15], О. Яковенко [17] та ін. Автори вважають, що в основі компетентнісного підходу повинна лежати розробка вимог державного стандарту, навчального плану і освітніх програм, а сучасні вимоги до особистості й діяльності професіонала повинні відображати глибинну сутність професії, що базується не тільки на функційній заданості конкретної професійної діяльності, а й на її соціокультурній і тимчасовій зумовленості.

Однак поза увагою дослідників з теорії і методики професійної освіти залишилася проблема формування професійної компетентності майбутніх бакалаврів економіки в закладах вищої освіти. Вихід із цієї ситуації вбачається модернізації змісту вищої освіти, оптимізації технологій освітнього процесу, перегляду мети й результату вищої освіти, заснованій на компетентнісному підході та компетентностях як результаті освіти.

Відповідно до нової парадигми, з погляду О. Заблоцької [7], М. Рудь [13], цілі сучасної системи вищої освіти повинні, насамперед, полягати в створенні умов, необхідних для максимально повного освоєння особистістю матеріальної культури і духовних цінностей, накопичених людством. Друга найважливіша мета – розкриття внутрішніх потенцій, допомога в самореалізації. Третя мета, без якої неможливе

досягнення двох перших, – це стимулювання пізнання людиною самої себе, вироблення індивідуального стилю життя і діяльності.

На думку дослідників О. Білої [2], Б. Мокіна [9], сучасному фахівцеві необхідно вміти трансформувати отримані знання в інноваційні технології; володіти навичками самоосвіти і підвищення кваліфікації; вміти працювати в команді, адаптуватися до змін; володіти необхідними цивільними і соціальними компетенціями, тобто бути відповідальним громадянином демократичного суспільства.

Отже, місію сучасного закладу вищої освіти (ЗВО) можна визначити як забезпечення доступу широким верствам населення до якісно нової ефективної освіти, а місію системи вищої освіти – як досягнення інтеграції потреб особистості й соціуму. Для соціуму як і для того, хто навчається, важливий результат, готовність виконувати діяльність. Тому сьогодні, на думку дослідників В. Петрука [11], В. Федіної [16] та ін., на перший план виходить «діяльнісна природа знань», тобто готовність виконувати діяльність, що відображається на характері вищої освіти, її цілях і змісті.

Реформування сфер економіки України до підвищення інтересу до економічних і юридичних спеціальностей. Зараз, досягнувши піку популярності, ці фахівці не повною мірою затребувані, оскільки кількість випускників за цими спеціальностями перевищила попит на ринку праці. Незважаючи на надлишок випускників за вище вказаними спеціальностями, ці напрями підготовки, як і раніше, залишаються популярними в абітурієнтів та їхніх батьків.

Держава прагне регулювати співвідношення прийому абітурієнтів з їх подальшою професійною затребуваністю в суспільстві, виділяючи більше бюджетних місць на спеціальності, у яких за аналітичними даними є необхідність. Крім того, ЗВО відкривають нові спеціальності, затребувані в сучасному суспільстві. Однією з таких спеціальностей є 051 «Економіка». Проте, незважаючи на очевидну затребуваність фахівців спеціальності «Економіка», практично не вивчені психолого-педагогічні аспекти процесу навчання бакалаврів економіки. У зв'язку з цим у системі вищої освіти актуальним стає вивчення таких аспектів, як професійна мотивація студентів, які освоюють нові спеціальності, динаміка її становлення під час навчання, організаційно-педагогічні умови, необхідні для формування компетентностей студентів.

Освітня програма включає цикл загальної підготовки (гуманітарна, фундаментальна), професійної підготовки, дисциплін вільного вибору студента, практику.

Набір професійних компетентностей випускників визначає рівнем їх підготовки. Випускники, які отримали відповідну кваліфікацію, повинні бути готові до практичної діяльності в обраній галузі; використовувати різноманітні прийоми, методи і засоби для підвищення ефективності підготовки; систематично підвищувати свій професійний фах, забезпечувати ефективність виробничого процесу.

При розгляді питань професійної підготовки майбутніх бакалаврів економіки ми виходили з концепції, що склалася в сучасній педагогіці, про необхідність відповідності структури особистості, що здійснює певну діяльність, структурі цієї діяльності (О. Внукова [3], Я. Казарницькова [8], Б. Мокіна [9], В. Полуда [12], В. Федіна [16]).

Необхідність подальшого розгляду формування готовності майбутніх бакалаврів економіки до професійної діяльності пов'язана з тим, що в наявних дослідженнях недостатньо враховано особистісний потенціал майбутніх бакалаврів та умови обраної

професійної сфери.

Аналіз наукових досліджень проблем у визначенні професійно значущих якостей фахівця (В. Волик [4], С. Горобець [5], Н. Самарук [14], Н. Трішкіна [15] та ін.) дав змогу нам виокремити + фактори, що визначають цю значимість (рис. 1.2).

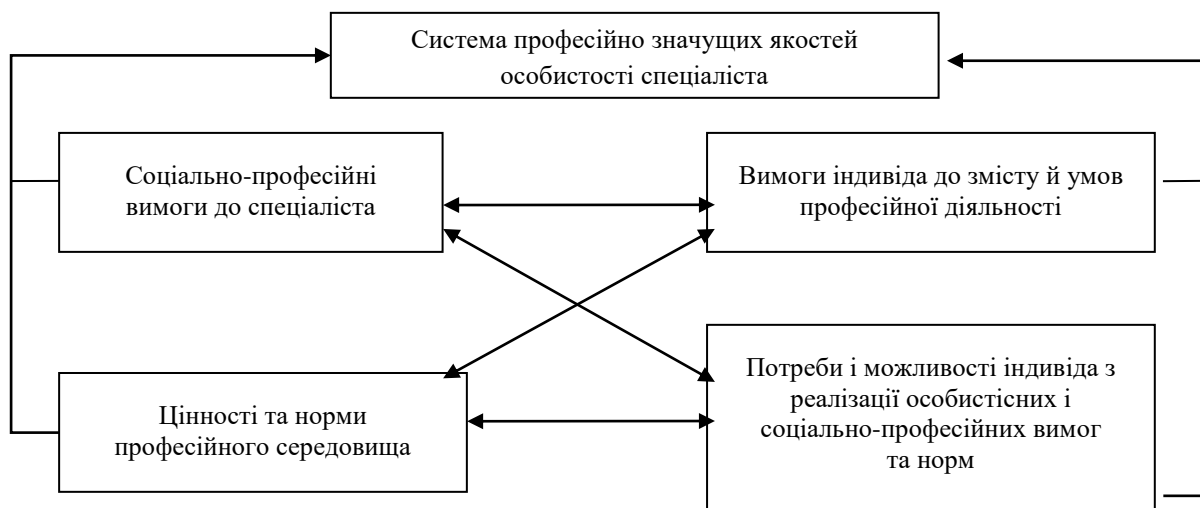

Рис. 1. Фактори визначення професійно значущих якостей особистості фахівця

Аналіз наукової літератури дає змогу зробити висновок, що до теперішнього моменту практично відсутня однозначна оцінка значущості тих чи тих професійних характеристик фахівця. Кожна відповідна характеристика здійснюється в межах різних методологічних підходів до проблеми: особистісно-діяльнісного, інтегративного, компетентнісного і ін.

У рамках особистісно-діяльнісного підходу О. Внукова [3] як основу моделі підготовки фахівців використовує модель його діяльності, виокремлюючи в ній такі базові компоненти: проблеми (завдання), які доводиться вирішувати фахівцеві в професійній діяльності; типи діяльності як способи або прийоми, за допомогою яких вирішуються сформульовані завдання; функції, тобто узагальнені характеристики основних обов'язків, що виконуються відповідно до вимог професії; шляхи вирішення виокремлених проблем або завдань; знання теоретичного або прикладного характеру, якими оперує у своїй діяльності фахівець; уміння і навички, за допомогою яких досягаються бажані результати; якості особистості, що забезпечують успішність дій в обраній сфері; ціннісні орієнтації та установки.

Виокремлюючи особистісну складову моделі фахівців, Л. Дибкова [6] вважає, що до неї входить конкретна сукупність професійних, соціальних, моральних, політичних, психологічних, фізичних та інших рис особистості, характеристик людини, без яких вона не зможе функціонувати в тій чи тій ролі. До цих характеристик належить, наприклад, професійна спрямованість, структура професійних мотивів; рівень професійної активності особистості на різних етапах професіоналізації; опис основних показників, що характеризують продуктивність, якість, надійність

функціонування особистості на різних етапах професіоналізації.

У перелік професійно значущих якостей особистості В. Волик [4] включає знання і вміння, які повинні бути розвинені у фахівців будь-якої спеціальності, і специфічні якості, які диктують завдання підготовки до конкретної спеціальності.

Багато дослідників (Н. Самарук [14], Н. Трішкіна [15], О. Яковенко [17] та ін.) підкреслюють особливу роль досвіду, знань, умінь, навичок, особистісно-професійно-значущих якостей і здібностей професійної діяльності, у яких відображаються якісні характеристики (показники) розвитку фахівця як творчої професійної особистості, здатної до саморозвитку.

У дослідженнях вище зазначених науковців виділено кілька підходів до вивчення особистості професіонала. Найбільш поширеним є підхід, за якого відбувається рух від діяльності до особистості: спочатку вивчають будь-яку професійну діяльність, виділяються якості, які зумовлюють ефективність її виконання, визначають індивідів, які найбільше відповідають виокремленими параметрами. Однак, як вказує Я. Казарницькова [8], часто обмежуються вивченням діяльності тільки із зовнішньої сторони, за основу береться або спостереження за процесом праці, або думка експертів, і багатосутнісні характеристики залишаються не розкритими. Отже, названі професійно-важливі якості не завжди є саме тими якостями, від яких залежить успішність оволодіння досліджуваною діяльністю. Цей підхід автор називає прагматичним, за якого «підганяють» особистість під виокремлені вимоги професії.

Інший підхід В. Волик [4] називає технократичним. Автор припускає, що під час навчання й оволодіння знаннями, вміннями і навичками вдасться сформувати відсутні професійно значущі якості. У той же час отримані знання, вміння і навички, а також індивідуальний стиль діяльності, наявність професійно значущих якостей можуть не відповідати, на думку дослідника, реальному рівню професіоналізму, тоді як при фруструючих ситуаціях, труднощі при виконанні діяльності в професійній поведінці будуть проявлятися дійсно особистісні особливості.

Як основу моделі особистості фахівця прихильники гуманістичного підходу (О. Внукова [3], О. Заблоцька [7], В. Федіна [16]) розглядають особистісні характеристики, що визначають ефективність професійної діяльності. За допомогою них порівнюють особистісні особливості успішних і неуспішних спеціалістів, особистісні особливості ефективних фахівців. Поєднання особливостей структури особистості з умовами професійної діяльності при використанні цього підходу дозволяє представити модель бажаних особистісних якостей фахівця для ефективного здійснення практичних завдань.

До об'єктивних особистісних факторів автори відносять професійну майстерність, досвід, стать, національність, рівень освіти, кваліфікацію, ерудицію, ціннісні орієнтації, соціальне походження, здібності і вік. До суб'єктивних факторів – стійкі особистісні риси (тривожність, товариськість, нейротизм, агресивність, емоційну стійкість тощо).

Особистісно-діяльнісний підхід як базову складову системи професійних якостей розглядають О. Біла [2], Л. Дибкова [6], В. Полуда [12] через здібності людини і трактують їх як сукупність властивостей особистості, що визначають успішну діяльність людини. У межах цього підходу діяльність, зокрема професійна,

розглядається не тільки як фактор розвитку здібностей, але і як їх змістова характеристика. Дослідники вважають, що розвиток здібностей до одного виду професійної діяльності підвищує якість інших її видів.

Названий підхід є найбільш поширеним, хоча спрощеним, оскільки значущими вважаються лише ті властивості особистості, які безпосередньо впливають на результат діяльності.

У дослідженнях прихильників інтеграційного підходу до побудови змісту професійної освіти (В. Волик [4], Ю. Павлова [10], В. Федіна [16] та ін.) розкриваються його принципи, сутність і основні напрями реалізації в освітньому процесі ЗВО: міжпредметна, внутрішньопродметна і внутрішньособистісна інтеграція. Цей підхід лежить в основі проектування модульно-рейтингової системи навчання бакалаврів економіки.

Становленню компетентнісного підходу в системі освіти присвячені праці Н. Бібік [1], О. Білої [2], О. Внукової [3], О. Заблоцької [7], Б. Мокіна [9], В. Петрука [11], М. Рудь [13], В. Федіної [16] та ін. Прихильники компетентнісного підходу вважають, що він дає змогу поєднати цілі освіти і професійну діяльність; перейти від відтворення знання до його застосування й організації професійної діяльності; орієнтувати студента на нескінченну різноманітність професійних і життєвих ситуацій; розширити межі працевлаштування через розвиток компетентностей. Компетентнісний підхід – одна з відповідей системи вищої освіти на соціальне замовлення суспільства.

Узагальнення власних пошукових досліджень дозволило нам визначитися з основними сенсоутворювальними поняттями модернізації освіти. Сенсоутворювальними одиницями професійних стандартів є ключові конструкти професійної освіти. Між конструктами існує тісний взаємозв'язок: усі вони включають знання, вміння і навички, а також мотиваційні й емоційно-вольові компоненти.

Для системи вищої освіти актуальними є політехнічна, організаційно-економічна, інформаційно-комунікаційна компетентності. До базових компетентностей треба віднести комплекс універсальних знань, що їх відрізняє широкий рівень узагальнення. Ці інтегральні знання включають загальнонаукові та загальнопрофесійні категорії, поняття, закони, принципи та закономірності функціонування науки, техніки і суспільства.

Оскільки реалізація компетентностей відбувається під час виконання студентами різноманітних видів діяльності для вирішення теоретичних і практичних завдань, то в структуру компетентностей, крім діяльнісних (процедурних) знань, умінь і навичок, входять також мотиваційна й емоційно-вольова сфери. Інтеграцією в єдине ціле засвоєних студентами окремих дій, способів і прийомів вирішення завдань є досвід. На наш погляд, продуктивність навчальної, навчально-професійної і соціально-професійної діяльності багато в чому визначається оновленням навчально-пізнавальних і соціально-професійних якостей студентів.

Представлена нами схема основних конструктів компетентнісного підходу, на наш погляд, найбільш повно відображає їх сутність і може служити основою для деталізації компетентнісної моделі випускника з конкретної спеціальності (рис. 2).

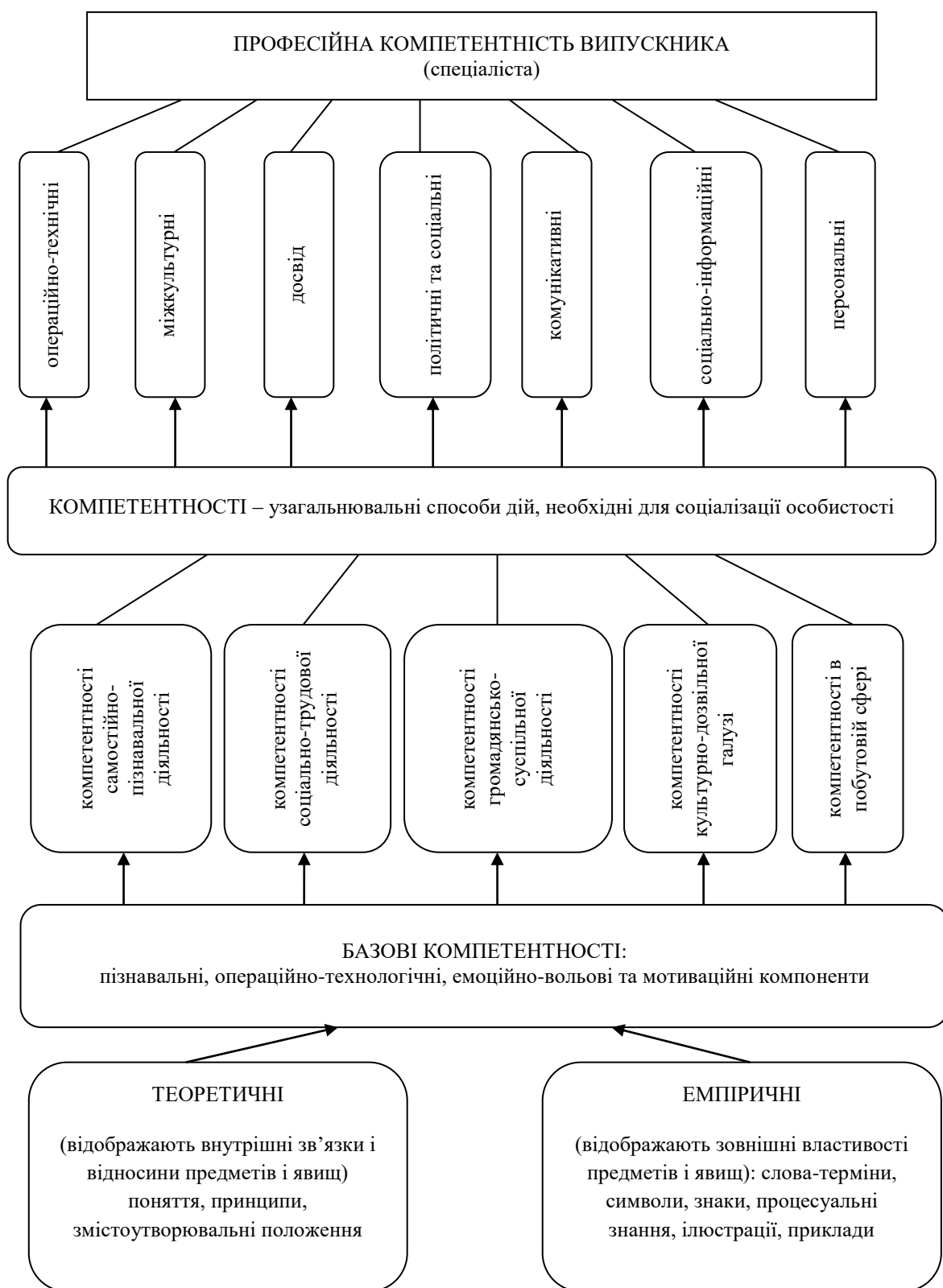

Рис. 2. Схема основних конструктів компетентнісного підходу

Отже, компетентнісний підхід – це пріоритетна орієнтація освіти на здатність до навчання, самовизначення, самоактуалізацію, соціалізацію та розвиток індивідуальності майбутніх фахівців. Інструментальними засобами досягнення цих цілей є принципово нові метаосвітні конструкти: «компетентність», «професійна компетентність». У зв'язку з цим формування професійно значущих компетентностей майбутніх бакалаврів економіки орієнтовано на гуманістичний стиль взаємодії студентів, викладачів і роботодавців, що забезпечить на розвиток само- і взаємооцінки найбільш значущих для майбутньої професійної діяльності результатів; творчий – за метою, змістом, активністю викладачів і студентів; розвивальний – за спрямованістю на максимальний розвиток рефлексивних і творчих здібностей студентів, орієнтації на успіх кожного. Це стає можливим за наявності професійно значущих якостей майбутніх бакалаврів економіки (вміння орієнтуватися в інформаційних потоках; самонавчатись, заповнюючи відсутні знання; володіти конкурентоспроможністю і мобільністю; вирішувати нестандартні професійні завдання і прагнути до самоактуалізації в обраній професійній сфері), спрямованих на розвиток особистісних функцій студентів (мотивації, орієнтації на майбутню професію, самореалізації).

Перспективними нам видаються дослідження взаємозв'язку рівня сформованості професійно значущих компетентностей майбутніх бакалаврів економіки та їх кар'єрного зростання; концептуально-методологічних основ неперервної освіти бакалаврів економіки в контексті компетентнісного підходу; продуктивної взаємодії ЗВО і роботодавців у підвищенні ефективності професійної підготовки майбутніх бакалаврів до успішної практичної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. К.: К.І.С., 2004. С. 47–52.
2. Біла О. О., Гуменникова Т. Р., Кічук Я. В. та ін. Компетентність саморозвитку фахівця: педагогічні засади формування у вищій школі: монографія. Ізмаїл: ІДГУ, 2007. 236 с.
3. Внукова О. М. Педагогічна компетентність для здобувачів освітньо-наукового рівня вищої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. Серія 16*. К., 2016. Вип. 26(36). С. 7–11.
4. Волик В. Компетентності державних службовців України: наукові підходи до класифікації. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2012. № 3(14). С. 205–214.
5. Горобець С. А. Теоретичні засади проблеми формування професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. Вип. 31. С. 106–109.
6. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. К., 2006. 227 с.
7. Заблоцька О. С. Компетентнісний підхід як освітня інновація: порівняльний аналіз. *Вісник Житомирського держ. ун-ту. Серія: Педагогічні науки*. 2008. Вип. 40. С. 63–68.
8. Казарницькова Я. Л. Процес формування професійної компетентності та працездатності майбутнього фахівця. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки*. 2009. № 10(173). С. 67–74.
9. Мокін Б. І., Мізерний В. М., Мензул О. М. Формування професійної компетентності студентів в умовах професійно-практичної підготовки. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2011. № 5. С. 199–203.
10. Павлов Ю. О. Теорія і практика формування основ професійної компетентності майбутніх фахівців ресторанного сервісу в професійно-технічних навчальних закладах: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04; Київ, 2014. 537 с.
11. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін: монографія. Вінниця: УНІВЕРСУМ – Вінниця, 2006. 292 с.

12. Полуда В. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з готельного господарства у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2010. 20 с.
13. Рудь М. Компетентнісний підхід в освіті. *Вісник Львівського ун-ту. Серія: Педагогіка*. 2016. Вип. 21, ч. 1. С. 73–82.
14. Самарук Н. М. Формування професійної компетентності майбутніх економістів. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. № 2. URL: [http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20\(1\).pdf](http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20(1).pdf) (дата звернення: 20.02.2020).
15. Трішкіна Н. І. Сучасні підходи до формування професійних компетенцій фахівців торговельно-економічного профілю. *Вісник дніпропетровського університету. Серія: Педагогіка і психологія: Педагогічні науки*. 2015. № 1(9). С. 193–199.
16. Федіна В. С. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-сходознавців: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Львів, 2009. 252 с.
17. Яковенко О. І. Формування професійної компетентності майбутніх економістів у процесі практичної підготовки: дис. ... канд пед. наук: 13.00.04. Київ, 2015. 329 с.

REFERENCES

1. Bibik, N. M. (2004). Kompetentnisnyi pidkhdid: refleksyvnnyi analiz zastosuvannia. *Kompetentnisnyi pidkhdid u suchasni osviti: svitovyi dosvid ta ukrainski perspektyvy*. Kyiv, 47–52 [in Ukrainian].
2. Bila, O. O., Humennykova T. R., Kichuk Ya. V. et al. (2007). Kompetentnist samorozvytku fakhivtsia: pedahohichni zasady formuvannia u vyshchii shkoli. Izmail: IDHU [in Ukrainian].
3. Vnukova, O. M. (2016). Pedahohichna kompetentnist dlia zdobuvachiv osvitnio-naukovoho rivnia vyshchoi osvity. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Tvorchia osobystist uchytelia: problemy teorii i praktyky*. Kyiv, 16, 26(36), 7–11 [in Ukrainian].
4. Volyk, V. (2012). Kompetentnosti derzhavnykh sluzhbovtziv Ukrainy: naukovy pidkhody do klasyfikatsii. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia*, 3(14), 205–214 [in Ukrainian].
5. Horobets, S. A. (2007). Teoretychni zasady problemy formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnioho fakhivtsia-ekonomista. *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu im. I. Franka*, 31, 106–109 [in Ukrainian].
6. Dybkova, L. M. (2006). Indyvidualnyi pidkhdid u formuvanni profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Zablotska, O. S. (2008). Kompetentnisnyi pidkhdid yak osvitnia innovatsiia: porivnialnyi analiz. *Visnyk Zhytomyrskoho derzh. un-tu*, 40, 63–68 [in Ukrainian].
8. Kazarnytskova, Ya. L. (2009). Protses formuvannia profesiinoi kompetentnosti ta pratsezdatsnosti maibutnioho fakhivtsia. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu im. Tarasa Shevchenka*, 10(173), 67–74 [in Ukrainian].
9. Mokin, B. I., Mizernyi, V. M., Menzul, O. M. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti studentiv v umovakh profesiino-praktychnoi pidhotovky. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, 5, 199–203 [in Ukrainian].
10. Pavlov, Yu. O. (2014). Teoriia i praktyka formuvannia osnov profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv restorannoho servisu u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Petruk, V. A. (2006). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv tekhnichnykh spetsialnostei u protsesi vyvchennia fundamentalnykh dystsyplin. Vinnytsia [in Ukrainian].
12. Poluda, V. V. (2010). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh fakhivtsiv z hotelnoho gospodarstva u protsesi fakhovoi pidhotovky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Vinnytsia [in Ukrainian].
13. Rud, M. (2016). Kompetentnisnyi pidkhdid v osviti. *Visnyk Lvivskoho un-tu*, 21, 1, 73–82 [in Ukrainian].
14. Samaruk, N. M. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv. *Visnyk Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*, 2. URL: [http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20\(1\).pdf](http://elar.khnu.km.ua/jspui/bitstream/123456789/5117/1/Vnadps_2011_2_12%20(1).pdf) [in Ukrainian].
15. Trishkina, N. I. (2015) Suchasni pidkhody do formuvannia profesiinykh kompetentsii fakhivtsiv torhovelno-ekonomichnoho profilu. *Visnyk dniproperovskoho universytetu*, 2015, 1(9), 193–199 [in Ukrainian].
16. Fedina, V. S. (2009). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti u maibutnikh fakhivtsiv-skhidnoznavtsiv. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
17. Yakovenko, O. I. (2015). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh ekonomistiv u protsesi praktychnoi pidhotovky. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].